

С. Г А Й

ЛАДУТ

(Червона Міль)

1948

НА ЧУЖИНІ

С. Г А Й

„Неправдою туди дійдеш,
а назад не повернешся“.
(Нар. прислів'я)

Л А Д У Т

(ЧЕРВОНА МІЛЬ)

*Ярослава Євгенівна
Масляка манує свічку*
Г. Риньковський
9. IX. 50 р.

1948

НА ЧУЖИНІ

I

ВСТУП

Приступаємо ознайомлюватися з подіями та явищами в країні виключних порядків і соціальних експериментів. Розпочнемо це знайомство з феноменального випадку.

На вулицях гомінкого й рухливого Нью-Йорку в Америці (фіксує медицина) швидкісне авто задавило чоловіка середніх літ. Труп забрали до лікарні. В анатомії при аналізі мертвого людського організму виявилися дивовижні несподіванки. Внутрішні органи, як легені, печінка, нирки, були знищені невилікувальною хворобою.

Лікарів зацікавило й навіть заінтригувало таке явище. Чи то перед ними лежить самовбивця, що навмисно кинувся під авто, щоб вкоротити муки; чи то є хворий з лікарні, що не в стані був через слабкість застерегтися від видимої смерті, чи то просто випадкове явище.

З доручення лікарів влада розшукала родину задавленого чоловіка. Почали розпитувати родичів. Родина заявила, що в день катастрофи цей чоловік вийшов з дому здоровим, ні в лікарні чи у лікаря він не лікувався; часом трохи прихворував, але держав себе гігієнічно й регулярно працював.

Людина назовні не здавалася хворою і нормально працювала. Всередині організм носив невилікувальну хворобу. Власний імунітет цементував організм, аж поки непередбачений випадок припинив рухання й животіння цього індивіда.

Хворіють організми на різні хвороби. Бувають хвороби зверхні й видні, а трапляються внутрішні, закриті від людського ока. За такий організм вважається окрема істота, але в певних випадках і становищах за організм почисляється й нація чи держава.

Як на окремих організамах людської будови прокидаються невилікувальні хвороби, так і в державному організмі виникають свої захворювання, що невидимо руйнують той суспільний організм.

Процвітала колись на сході могутня держава Вавилон. Керували тією державою розумні царі, оточені освіченими

сатрапами. Не бракувало тут культури й техніки. Деспотів обожнювали, облесливо в очі вихваляли й називали вождами народу. Не було там тільки справжньої волі слова й думки. Людиною штурляли, як худобою; громадянських вольностей не існувало зовсім, а придворна чи партійна камарилья коверзувала розумними створіннями гірше, як безсловесними чотириногими. Вкинулася якась хвороба в державний організм, розточила його й він зник.

Коло лікування небезпечних і шкідливих хворіб робляться різні заходи як в напрямі окремих індивідів, так само й у відношенні до суспільно-державних організмів. Бувають оздоровлення організму, а трапляється й так, що хворобу паліятивами тільки прикривають.

Медицина бореться з тяжкими невилікувальними хворобами на людському організмі. Коли знаходять засоби, хворобу легко проганяють з організму й людина нормально продовжує існування. При лікуванні багато значить природна відпорність організму чи імунітет. Навіть при невилікувальній хворобі організм внутрішньою відпорністю довго бореться з лихом, а медицина лише допомагає цій природній здібності організму.

Туберкульоза на легенях, кістках та інших частинах організму не дається цілком бути зліквідованою, але за допомогою імунітету, підтриманого медикаментами чи простою гігієною, організм може довго протривати. Буває так і з політичними організаціями, затроєними згубною хворобою.

Розмова про невилікувальні тяжкі хвороби на людських організмах і політичних формаціях поведена, як сказано, з тої причини, щоб далі розкрити хворобливі явища в живому й діючому організмі. З минувшини наведено один приклад такого політичного організму. Було їх багато й вони хворіли якимись невилікуваними політичними хворобами, боролися з ними, не в стані були перемогти їх, хворіли, занепадали й поступово зникали.

В тоталітарній державі боротьба з хворобливими явищами поліційним способом не нищить тих явищ, а лише заганяє їх у підпілля. Як в колишніх вавилонях, в побуті тоталітарно-державної системи виникають різні хворобливі явища, шкідливі для цієї системи.

В радянському побуті таке явище має свою обивательську назву „ладут“, а учасник зветься „ладутчиком“. Такою назвою нікому не закидають у вічі, а говориться вона тільки позаочно в третій особі чи просто в просторінь безособово. В офіційних взаємовідносинах цими термінами не користуються. То є назва чорного ринку, що орудує не

одним цим терміном, а має свою специфічну термінологію й до неї належних функціонерів.

Для ясного розуміння обставин, що в них зароджується, розвивається й побутові те явище, якому надано ім'я „ладут“, треба вглянути в особливості радянського режиму. Приглядаючись до радянського побуту з його термінологією чорного ринку й тими функціонерами, що ту термінологію наповняють живим змістом, бачимо, що влада часом бореться де з чим, не в стані того подолати й змушена буває користуватися послугами діячів чорного ринку.

Послуги чорного ринку не проходять даром, вони мстяться на уряді, бо „вожді“ того уряду знехтували високі істини, потоптали їх, а занурились у матеріально-грішне життя, де „міл і ржа їсть і злодії крадуть.“ „Ладут“ і є та червоточина, що розїдає радянську систему в основі.

II ДІЙСНІСТЬ РАДЯНСЬКОГО „РАЮ“

„Бреші, але так, щоб хоч трохи на правду змахувало“.

(Ленін)

Тільки мало обізнана людина вірить, що в СРСР будеться чи підготовляється соціалізм. Хто був хоч трохи в цьому „раю“, той збагнув усю суть системи й знає її спотворений образ: Живі картини побуту, витвореного жорстоким режимом, не вкладаються ні в які визначення.

Всі зовнішньо-галасливі теорії й глибокодумні викладки кінчаються практикою НКВД. Вишуканість енкаведистської практики досягає гротеску. Віртуозність практики НКВД у всіх ділянках життя перетворила те життя на цілковите божевілля з погляду здорового розуму.

Агітпропи, а за ними й газети розголошують на весь світ, що в СРСР селянство й робітництво наперед вгадує бажання „любимої“ влади та „укоханого вождя“ й останню сорочку віддає на потреби „партії й уряду.“ В дійсності відбувається віртуозне обдирання, але воно закріплюється врешті формулою: „Нечувана поміч партії й уряду.“ Складається враження, якоїсь дивовижної доброти у громадян Радянськ. Союзу.

„Нечувана поміч“ повстала з таких ось обставин в Україні. Забирали в народа останню зернину, викопували з землі, доставали спущене у воду, щоб виконати „плян до двору.“ Обдерли селянство, як липку, утворивши голод з мільйоновими жертвами, але „плян до двору“ не виконали, бо грабувати вже не було з чого. Партії й урядові залишилося згодитися з фактом, що грабувати нема з чого, і від дальшого грабунку відмовитися. Таке відмовлення назване прощенням. А агітпропи закріпили це в формулу: „Нечувана поміч партії й уряду.“

Зовнішні оформлення звірячих заходів партії й уряду завжди набирають таких лагідно-ефектних форм. Це й звемо гротесковою віртуозністю. Справді то є цинізм, якого зжахнулись би й готентоти. Отже радянська дійсність є зовнішня, офіційальщиною „скріплена, але є ще жива, рухлива дійсність, не санкціонована „партією й урядом“, незафіксована ніякими

формулами й декретами. Така дійсність повна руху, жвавості й гнучкості при вічній потребі принатурюватися до жорстокого господаря. Вона має свої вислови й форми.

В одвертих розмовах часом партійці прориваються істинами, що розкривають зовнішній штучний серпанок і показують дійсну суть „соціалістичної“ системи. Такою істиною раз промовився партійний друкер у державній друкарні великого середньо-азійського города.

Друкуючи середньовічні записки подорожників про середню Азію, довелось зблизитися і навіть заприятелитися з завідувачем складального цеху комуністом-росіянином Т. В дружніх розмовах на дозвіллі раз цей друкер так визначив радянський режим: „Ето потогонная система“ На здивування й додаткові запитання він розгорнув цілу картину такої „потогонности“.

Складач у друкарні має певну норму на робочий день, що при слабкому технічному обладнанні ледви дається виконати. Але при добрій напрактикованості вправлена людина таку норму осилує. Мала оплата такої норми змушує фахівця брати роботу поза нормою, щоб підробити „діткам на молочко“, як примовляють. Вправний складач набирає ще 2-4 тисячі знаків, і це вже оплачується поверх норми. Роблять так усі фахівці.

В ряди-годи заходить у друкарню представник профспілки друкерів і, як своя людина, розпитує про умови праці, про виробничу гігієну тощо. В такій товариській розмові дознається профспілчанин, що поза нормою фахівці виробляють 2-4 тисячі знаків. Гість без ніякого голосу відходить з друкарні.

Через деякий час приходять нові норми із профспілки. Позанормові 4 тисячі введені в норму. Робітники хвилюються, лаються, але мусять погодитися, бо то ухвала їх профспілки. Помаленьку втягуються й знов виробляють поза нормою ще 2—4 тисячі знаків „діткам на молочко“, бо не загинати ж із голоду. Через деякий час повторюється те саме, і норма докочується до подвоєння й вище. Якість роботи падає, збільшується брак, але підробіток „діткам на молочко“ не виводиться, бо мала оплата норми не вистачає на про харчування.

Руками профспілок робиться стахановство, як засіб підвищення норм і зменшення оплати. Робиться це незвичайно просто й наочно. Спочатку наочність підтасовок викликає сміх і жарти, згодом зроджує відчай і розпуку, бо непосильні норми при слабкій техніці, а разом з тим жебрацькі заробітки ставлять робітництво в нужденне становище й засуджують

на вічну голодуху.

Влучність визначення партійця-росіянина Т. ніхто не стане заперечувати. Це дійсно „потогонна система“. Останню міць висмоктують з людини для „партії й уряду“, а живій людині не залишають навіть надії на захист та полегшення. Профспілки існують, але в радянській дійсності — це засіб визискування. Профспілки в демократичних країнах чи буржуазних, як їх називають більшовики, прозиваються „жовтими“ чи продажними за порузуміння з владою й підприємцями. Як же повинні називатись радянські профспілки? Вони ж тут тільки сліпий засіб визискування!“

З селянством вчинено у сто раз гірше. Його загнано в колгоспи й перетворено на рабів великої державної зернової фабрики. Мільйони так званих „середняків“ і „куркулів“, що були в дійсності найздоровішим і найпрацьовитішим елементом серед селянства, заповнили концтабори від Соловків до Колими. Сотки тисяч могил утучнили вічні сибірські мерзлоти. Десятки тисяч безпритульних пішло світами. Вони заповнили колонії соціалістичного виховання. З них вийшли месники різного калібру й успособлення, починаючи з енкаведиста й кінчаючи науковцем високої кваліфікації.

В світі так ведеться, що всяка причина дає певні наслідки. Закріпачення й обездолення робітників і селян дало силу силенну наслідків. Серед них днем з вогнем не знайти чогось позитивного. Круті повороти генеральної лінії „партії й уряду“ затруїли державний організм згубними шкідництвами й викликали серед громадянства ворожі до нього настрої.

Не тільки серед скривдженої безпартійної маси, але й серед партійців виникають критичні настрої, як бачимо на прикладі друкаря-росіянина Т. Одверто вони виступати не мають можливості, але їх психіка вже здатна буває до того, щоб не заперечувати, а то й прихильно ставитися до всяких зусиль самопостачання, щоб не гинути з голоду. Все це створює сприятливий ґрунт для виникнення в надрах радянської системи особливих організацій самопостачання з державних коштів і засобами тієї ж держави.

До самопостачання стали найрухливіші й найрозбитіші працівники радянського господарства. Вони не припиняють працювати на занятих ділянках відповідно до свого фаху, освіти й успособлення. Маючи неписаний і добровільний обов'язок у самопостачальній організації, такий працівник проробляє над матеріяльними цінностями такі дії, що ті цінності десь розгалужуються й частинно потрапляють у приватну кишеню.

Виникає питання: в кого навчився працівник поводитися

з цінностями, як з нічійми? Таких думок набралися люди від „вождів“ революції. Діючи ім'ям „комуністичного раю“ на землі, комуністи не розбиралися в методах і засобах свого нестримного розгону. Кожний бачив несправедливе грабування робітництва й селянства, особливо селянства.

Партійці високого рангу не втримувалися від недвозначних запитань. Перший Голова Раднаркому України промовився в Москві такими словами: „Колись же український селянин спитає, де його карбованець“ (Автор цих слів зник невідомо де й коли).

Наступники у високих рангах УСРР також щось казали московським можновладцям, бо з Москви вилетіла фраза, що стала на Україні крилатою: „Так какая же разница между Петлюрою і Н?“ Інший достойник на засіданні Всесоюзного Раднаркому тільки сказав: „Я б просив Раднарком організації, підприємства та цілі експлоатації, що працюють у Всесоюзному масштабі на Україні й стоять на українському бюджеті, перенести на всесоюзний бюджет“. За це знизено достойника до становища третього секретаря Облкому партії.

Розбазарювання селянського зерна на демпінг, щоб підривати економіку буржуазної Європи й Америки, також зроджувало критицизм у головах розсудливої інтелігенції. Коли можна було „партії й урядові“ розкидатися легковажно нагробаним народнім добром, то чому з цього нічийого добра не вточити дечого собі на прохарчування?

Термін „всесоюзна грабіловка“ розноситься по безмежних просторах „Від Амура до Дніпра“. Наслідуючи звички царату, московська радвлда централізувала все, хоч для видимости створено маріонеткові УСРР, БСРР і т. д. Все твориться з центра.

В часи писання петицій до петербурського царського уряду чернігівське земство писало: „Без автономії травосіяння неможливе“. Радвлда так затиснула, що не тільки трави рости, а й дихативільно не можна без дозволу з Москви. Не з жарту виникли „мудрі“ поради.

6 порад „вождя“:

1. Коли можеш не думати, то не думай.
2. Якжеж подумав — не говори.
3. Коли ж заговорив, то не пиши.
4. Як вже написав — не друкуй.
5. Коли надрукував, то зараз зречись.
6. Якжеж не зрікся — садись...

Кількість і зміст виростають з радянської дійсности. В боротьбі з релігією „розформовано“ семиденний тиждень і встановлено шостиденний, а далі пішли декади, поки аж

знов докотилися до семиденки. Всі громадяни нашітують „поради“, бо вони відбивають дійсність. Спочатку говорили вголос, але як пачками пішли за це в концтабори, стали оглядатися і нашітувати хоч і жартома, але з острахом.

Від терору полохливе життя притаїлося й чев'яді в муках. Рухливе й розбитне сотворіння запопадливо хапається, як потапаючий за соломинку, за все, щоб не загинути. Часто обривається й гине, але в багатьох моментах викручується й знаходить собі корисний практикум. Викручуючись від безжалісного державного тиску, людина часто втрачає образ Божий. В радянській дійсності латинською приповідкою: „Людина людині вовк“, — орудують без ніякої метафоричності.

Боротьба за існування в примітивно-фізіологічному значенні перетворила людину в радянській дійсності на звіря у відношенні до такої ж знедоленої людини. Часто звіряча застережливість характеризує кожного радянського обивателя. Така особливість властива як особам високого становища, так і людям без ніякого становища. Кожним править одне почуття — остерегтися.

Застережливість скриває радянське людство в різних формах, видах і виявах. Прояви застережливості виявляються завжди згодом, коли пізно буває паралізувати перекинену вину з „хворої голови на здорову“, як каже прислів'я. У кожного одна потайна думка — не зробитися винуватцем невиконаної якоїсь норми. При встановленні норми у кожного одна потайна думка — уникнути відповідальності в разі невиконання чи браку.

При існуванні й дії самопостачання чи ладуту особливо обережно й застережливо розкладається відповідальність, щоб не опинитися в ролі винуватця при вияві переходу продукції в невідомому напрямі. Дуже рідко ладутчикові доводиться приймати на свої плечі відповідальність за ладутну практику. Переважно спадають державні скорпіони на якогось випадкового „стрілочника“

Перенесення вини на „стрілочника“ в радянській дійсності зробилося також віртуозною вдачею переважної більшості двоногих чинників. Цю особливість треба враховувати при сприйманні повідомлень про висліди прокуратури, про різні чистки, про розкриття пропач у колгоспах, на підприємствах, про організацію в неналежному місці підприємств тощо.

Погляньмо на поточну пресу. Ось московська „Правда“ з 14. XI. 46 р. нарікає на розбазарювання в колгоспах Ярославської області 385 гектарів пасовиська, 220 гектарів лісу,

40 корів, 18 коней. В одному тільки районі Іркутської області розбазарено 32 корови, мертвий інвентар, поле.

Треба зважити на таку несподіванку, як розбазарення соток гектарів землі в колгоспах. Це ж ціла надгосподарська система. Коли утаїли від державного обліку сотки гектарів землі, то не з бажанням перетворити на пустир, а з метою експлуатувати й використовувати на власну потребу і ніяк не на користь „партії й уряду“.

Зникнення корів, інвентаря, зерна має цілком реальне пояснення. Загадковим стає тільки той факт, що заїжджі ревізори й навіть прокурори якимось не добачають цього. Треба було аж втручання міністра державного контролю з Москви, щоб встановити розтрати, перевитрати грошей тощо. Загадковість недобачання криється в ладуті.

Порочність радянського „раю“ особливо виразно розкривається в розцінках, оплатах та грошових нормуваннях. Все це незвичайно вразливо впливає на скривджених працівників. Тільки мертвяк не міг би реагувати на таку видиму несправедливість. Все живе, як позапартійна інтелігенція, так само ж і партійне керівництво, а особливо селянство й робітництво сприймає ці ненормальності незвичайно гостро й критично.

Погляньмо на селянство. В ділянці оплат воно особливо поставлене в гнітюче становище. За його працю розрахунок іде трудоднями. Запрацьована гарабіда зерна на трудодні потім різними правдами і неправдами через кооперацію, через державні крамниці, через профспілки, через сільради виморочується й затягається в державний фонд, залишаючи селянина з пустими руками.

За трудодні селянин повинен все собі набути, починаючи з одягу й кінчаючи будівлею хати, хліва й усього іншого. Прийняте від селянина в державу зерно оплачувано так у 1940 році: жито, пшениця, ячмінь, овес, просо, кукурудза, картопля від 5 до 9 карбованців за центнер. Олійні рослини ціняться за центнер 18 карбованців.

Селянські млини й жорна знищено й каміння порозбивано. Молоти у державному млині заборонено. Селянин змушений купувати муку в державній крамниці, або молоти потайки за високу відсіпку. Кіло пшеничної муки стоїть в ціні від 1,5 до 4 карбованців; печений хліб ціниться по 90 копійок, 1,5 і 2,5 карбованці за кіло.

Таким чином розмелювання зерна в радянській державі коштує дуже дорого. Селянинові доводиться платити за розмелювання, купуючи муку, на 16 разів дорожче, як йому платять за кіло, коли забирають від нього гірку його працю. Дорого коштує розмелювання зерна на хліб в Рад. Союзі!

Дивовижні невідповідності трапляються й на інших ділянках розплати. Свиню в живій вазі держава забирає у селян по 20 коп. за кіло, а продає в державній крамниці сало по 24 і 36 карбованців за кіло. На вільному ринку цей продукт стоїть ще вище. За кіло там беруть по 80 і навіть 120 карбованців.

Ось тільки приєднали Закарпатську Україну й зразу ж застосували радянську „справедливість“ до розплати за селянську працю. Фрукти забрали по 2 карб. за кілограм, а продають у державній крамниці кіло по 40 карб.

Потреби споживача ніяк не задовольняються по-соціалістичному, чи зверхсправедливо, як більшовики хваляться. Черевики в державній крамниці продають по 75—120—200 карб., а на вільному ринку 350 карб. Щоб купити собі черевики, селянин повинен продати державі 20 центнерів пшениці. А коли в нього є дружина й дитина, то ця цифра (20) повинна потроїтися. На трудодні селянин ніколи не заробляє такої кількості зерна.

Становище робітників та службовців не виглядає краще від селянського. Робітник на підприємстві в середньому заробляє 125 крб. на місяць. Найнижча оплата — 75 крб., а найвища оплата 7-го розряду — 450 карб. Оплата інтелігентної праці в канцеляріях і конторах середньо не відбігає від робітничих норм: 120—125—300 карб. Агітпропи й за ними преса похрипли від голосних вихвалювань „партії й уряду“, коли доведено було оплату учителям до 600—700 крб. при незвичайно важких навантаженнях. А все це не виводить людей з нужденности при високих цінах на предмети першої потреби (взуття, одяг, живлення).

Дорожнеча наздоганяє один предмет на один. Як взуття, так і одяг вимагає оплати зверх норм заробітку. В середньому одяг коштує 350—850 карб., а на вільному ринку те саме коштує 400—500 карб. Одинока людина не в стані утримати себе людяно на свій нужденний заробіток при тих ще незвичайних відрахуваннях, що „добровільно“ стягають на різні розкладки „партії й уряду“. Родини не в стані людина утримати за такий нужденний заробіток. Доводиться всіх гнати на працю, починаючи з 10-ти років, а менших виганяти в безпритульні.

Осібно стоїть верхівка з ласки „партії й уряду“ упривілейованих осіб, що має іншу систему матеріального забезпечення. Грошові ставки у таких осіб високі. З тих ставок вони покривають різні внески, як це належить, але це мало таких осіб зачіпає. Грошима вони мало цікавляться, ніби во-

ни для них ніщо. Всім таким упривілюваним працівникам надано великі пільги в закритих розподільниках, на залізницях, курортах, будинках відпочинку, вищих школах тощо. Всі ці матеріальні додатки, що становлять світову специфіку радянської дійсності, збільшують добробут верхівки більше як на сто раз супроти грошової ставки, існуючої ніби для дрібних витрат. Через те грошова винагорода й не дуже їх цікавить.

Керівники підприємств і установ підпорядкованих наркоматам всесоюзного значення, перебувають в особливому становищі на фоні злидоти, жебрацтва й голодухи. Виключність цього становища дається особливо відчутти на тлі порівняння такого ж становища найбагатшої країни. В американських З'єднаних Державах директор підприємства заробляє 10—15 тисяч доларів на рік, а робітник в середньому виробляє 1.200 доларів на рік. Від уряду директор не має ніяких привілеїв, а платить, як і всі громадяни, належні податки від свого заробітку. Ніяких курортів і закритих розподільників держава для них не утримує.

Радянський директор річно одержує 24—30 тисяч карбованців, які, як бачимо, становлять кипенькову суму на дрібні видатки. Вся сила забезпечення полягає в преміях, у матеріальних предметах, яких за гроші й купити не можна в радянському союзі. До його послуг будинки, машини, шофери; він має дармові білети на залізницях, а з 1940 року оплату у вищих школах (у радянських умовах робітник зовсім не в стані дати дитині вищу освіту).

В З. Д. А. при високих оплатах директора й робітника різниця цілком нормальна між верхівкою й робітництвом і не має характеру безодні, як це бачимо в комуністичному „раю“. При врахуванні всіх матеріальних вигід в натурі й становищі радянська верхівка поставлена на недосяжну просто обожнену висоту.

Обожнена верхівка в Радянському Союзі не складається з розумової й фахової еліти, що рухає й удосконалює культурну техніку. Для цієї потреби „партія й уряд“ постачає розумовий склад технічних сил іншим способом. Всі споруди, як Біломорканал, обслуговуються „злочинними“ інженерами, закинутими в кримінал за фіктивні „провини“. Ніби за покуту вони творять великі споруди й узагалі рухають техніку.

До складу обожненої верхівки належить елемент середній і щодо природніх здібностей та освітньої висоти. Часто це люди навіть малописьменні, але тільки заслужені перед „партією й урядом“, а тому так і возвеличені.

Наведені ілюстрації живої радянської дійсності дають

дивовижні наслідки, що приводять до здивування й чужинців. Італійський комуніст, побувавши в СРСР („Час“ 31. VIII. 47 р. ч. 35), так висловлюється: „СРСР має сьогодні нову панівну клясу. Раданська бюрократія становить із себе підкупну касту, що втратила всякий слід соціалізму. Хабарництво і корупція, з якими часто борються капіталістичні країни, мають змогу процвітати в СРСР свobodно“.

Німецький полонений („Наше Життя“ 14. VII. 47 р. ч. 27) стверджує: „Лише нормою цікавляться й її вимагають згори до низу. А щоб норму виконати, працюють сказано, не шкодуючи ні людини, ні матеріялу, ні знаряддів, ні машин“ Полонений бачив голодних і обдертих робітників, а „добре відгодовані і добре одягнені люди в СРСР — директори фабрик і партійні урядовці“ Голод допікає всім: „тож і крадуть“ „Мабуть, не буде перебільшенням, якщо скажу, що ні в одній країні не крадуть так, як в СРСР. Все, що можна доп'ясти — все крадуть“

Обличчя радянської дійсности та її державної суті дає американець Е. Ф. Гаттон відкритим листом до п. Випинського. За весь безпартійний народ він каже, що „душу й тіло його партія перетворила на свою власність“ Стверджує п. Гаттон, що „приватне життя громадян залежить від наказів Кремля“. Для американця „поліційна держава — це страхіття, злочин проти людства“.

Ніхто не визначав так точно більшовицької узурпації, як це робить п. Гаттон: „В Америці народ є власником усього, включно з урядом. В СРСР уряд є власником усього, включно з народом... Сьогоднішня Росія є найбільшою капіталістичною державою в світі, є великим власником усього, включно з народом, продукт праці якого цілком привласнила“ (New York Herald Tribune, 14. XI. 47.)

Узурпація та зв'язане з тим потоптання фізичних і моральних прав людини перетворили радянську країну в цілковите жебрацтво, отупіння й озвіріння. І чужинці свідчать, що ні в одній країні не крадуть так, як в СРСР. На тлі отакого зубожіння фізичного й морального виникає не тільки повсюдне й безсистемне злодійство, а виплоджується самопостачання, як певна система з великою кількістю учасників і широким полем розповсюдження,

Більшовизм все творить чи показує, що творить у всесвітньому масштабі, а Москва є всесвітній центр комунізму. Для всього СРСР вона є серце й мозок ідейного й матеріяльного керівництва. З Москви тільки повинні йти директиви щодо технічного й господарського продукування. Виробництво сезонних предметів і препаратів плянується з головного

комуністичного центру. З того виникають дивовижні несподіванки.

Планово випродуковані предмети повинні б були вчасно, ще до сезону, потрапити в призначене місце. На папері розписано все досконало й влучно, але в реальній дійсності відбувається й недосконало, і невлучно, і непланомірно: виготовлене для одного району приходить до іншого й там валяється без потреби, а в своєму місці на ті предмети голод.

Заблукані предмети — то нормальне явище в СРСР. Тому й стало „нормальним" явищем відшукування винуватців. Для них існує ціла шкала термінів: шкідники, вороги народу, саботажники і т. д. і т. п. Над тим усім хтось чи щось рего-четься з усієї сили, бо засилання й перележування продукції й предметів першої потреби стало постійним явищем у радянській дійсності.

Засобу засилання вживають часто навмисне, щоб приховати й перекинути на інші плечі невчасність виготовлення предметів. Часто бере в тому участь те явище, якому дано назву ладут. У всякому разі для самопостачання це дуже сприятлива обставина й засіб.

Часопис „Радянська Україна" („Час" 27. VII. 47 р. ч. 30) дивується, що „лобогрійка" ціниться в комбайн. Дивування газети збільшується, коли вона встановляє, що з замовлених заводів трьох тисяч головок ножів до лобогрійок виготовлено лише 55, а ланцюгів, зовсім йому незамовлених, виготовлено аж 3.000 штук. /

Зовсім дивовижні речі розповідає „Радянська Україна" з ділянки транспорту. На ст. Київ-товарний прийшло 16 сноп'язалок. Комусь сподобалося назвати їх прибудними. На базу потрапило тільки 13, а три десь зникли. Все це явища одного порядку: ніче майно використовує кожний, як йому до вподоби й на що воно в даних обставинах придатне. Мотивація дається найрізномірніша, аби „замазати" очі контролеві перед публичністю, заким „помажеться" іншим способом.

Центрально-державний орган „Известия" публікує про такі речі, про які провінціями не сміють говорити. Бештає державний наглядач промислових бюрократів, що керують роботою з віддалених комфортних курортів над Чорним морем. При такій критиці викриваються незвичайно пікантні речі, можливі тільки в централістично-тоталітарній системі.

Високий урядовець міністерства целюльозної й паперової промисловости мешкає на півдні в Одесі і продукує... і хто міг би подумати?... цвяхи для Уралу. Сировину на цвяхи доставляють в Одесу з Уралу. Робиться це й для інших речей. Продукують ланцюги для Уралу в Одесі.

Влада бореться з такими проявами, окремі чинники її вгрузають в ті явища, вмішуються в них. Часто влада попадає „не по коню, а по оглоблі“, як то кажуть, бо представники різних форм самопостачання стають тільки побудниками господарчих заходів; їх інтереси виграють у таких заходах, які наведені вище; керівниками таких підприємств бувають дуже впливові партійці. При контрольних нападках партійцям легко змусити замовкнути урядового бюрократа. На таких сутичках випробовуються обидві сторони — урядова й ладутна.

Знають всі, що медаль має два боки. До цього часу подавалося все те, що належить до верхньої частини медалі, себто з офіціальною зв'язане, з неї виростає, нею прикривається, її іменем діє. В радянській дійсності є ще й повернена чи друга сторона медалі. Вона також різнобарвна, живе своїм життям відокремлено, але переплутується з офіціальною, впливає іноді на цю офіціальщину, інтригує її й заставляє часто йти чужою для неї стежкою; навіть змушує офіціальщину шукати часто ласки з поверненої сторони медалі, стаючи в залежність від того чинника, якому засвоєно назву „чорного ринку“ чи „чорної біржі“.

Варто тільки поглянути на термінологію цього боку медалі, або „чорного ринку“. Там находимо такі обов'язки: снабженец, заготовитель, хозяйственник, толкач, экспедитор. Їх перекладали на українську мову, але вони охотніше функціонують на „общепонятном языке“.

В штатах фабрик, підприємств, установ, колгоспів постачальників, товкачів трудно наглядіти. Одначе без такого персонажа ні фабрика, ні підприємство, ніколи існувати не в силі.

На постачальника чи товкача всюди надіються, скрізь його очікують, в кожній установі він бажаний і довго жданий гість. Зустрічають його радісним вигуком: „А! Йосиф Мойсеевич! Як добре, що ми вас побачили! Ми вас давно очікуємо! Ви нам до-зарізу потрібні. Ми просто задихаємося. З плянуванням у нас зарізі! А як пляну не виконаємо, всім нам капут!“

З місця в розгін починається обговорення складних заготовних чи інших справ не місцевого, а дальшого масштабу, даються людині великі кошти, хоч пей персонаж ніякий службовець підприємства. Ніхто й не заїкнеться про те, щоб зачислити цю людину до складу підприємства. Щоб відчутти сенс такого явища, ось жива картина.

Начальник виробничого відділу зустрічає персонажа, якого названо вище Йосифом Мойсеевичем, і починає нарікати, що співробітники голодують. На це персонаж категорично: „На вашому підприємстві заваль цвяхів. Ви їх не маєте права не-

пляново тратити, а їсти урядовці також їх не в стані. Дайте мені тонну цвяхів, а я вам через тиждень доставлю з Одеси два вагони рибних консервів. Консервна фабрика в Одесі не має гвіздків забивати ящики з консервами. У неї зривається плянування, соцзмагання і все що хочете"...

З відома дирекції підприємства дано Йосифу Мойсевичу тонну цвяхів, а через тиждень споживали смачні консерви. Фабрику в Одесі виручено з прориву: відсутність цвяхів зривала плянування. „Ударники” готові були на всякі жертви, щоб вийти з прориву. На виробництві цвяхів ніякого знаку не залишилося від виходу тонни їх виробу, а службовці посмакували доброго продукту.

Всі залишилися вдячними Йосифу Мойсевичеві. Зустрічаючись з „постачальником”, всі стискали йому руку, починаючи від директора й кінчаючи останнім урядовцем. В Одесі пляновники консервної фабрики величали Йосифа Мойсевича, що виручив з біди, допомігши залатати прорив. Подібні явища — то щоденна побутовщина по всьому СРСР. Йосифи Мойсевичі пурхають з Ленінграду до Одеси й від Києва до Іркутська.

Другий випадок. У великому місті в Україні є школа дефективних з багатим урядовим забезпеченням. Адміністрації не вистачило коштів на докінчення ремонту. Підлогу настелити забракло лісоматеріалів. Люди в розпачі, бо не в стані вийти з „прориву”. Зовсім легко опинитися в категорії „ворогів народу” чи щось подібне. А контроль з партійних жмикрутів за тим тільки й доглядає.

Зустрічається „постачальник” з адміністратором школи. Перші слова сипляться про безвихідне становище. У „постачальника” нема жалів чи нарікань. У нього на все мусить бути вихід. Він в такому соку вариться, що не знає безвихідності й пхінькання. На все треба найти спосіб полагодити справу. Тут він також зразу стає до акції.

„А знаєте що?! — каже „постачальник” — Напишіть вимогу до Наркомосу на відпуск вам одного вагону шкіри на пошиття черевиків дітям. За це ви дістанете вагон лісових матеріалів для закінчення ремонту приміщення школи й на додачу ще й черевики всім дітям тільки зі штучного матеріалу, а не зо шкіри”.

Комбінацію зроблено. Через деякий час адміністрація школи дефективних одержала вагон лісових матеріалів і черевики для всіх дітей. Правда, через місяць черевики порозлазились, бо були чисто „совецького” виробу без ніякої навіть ознаки шкіри. Це адміністрацію школи мало турбувало, бо їй потрібний був лісовий матеріал, і вона його дістала.

Такими випадками з „оборотного боку“ медалі переповнене життя радянської дійсності. Ними тільки це нужденне й пригноблене життя розворушується, забарвлюється й переводиться на жартівливий лад. Відбувається подібних комбінацій щоденно безліч. Коло кожного Наркомату, підприємства, установи існує свій „снабженець“. Ці персонажі мають між собою зв'язок, один одному допомагає й при потребі виручає. Нігде в штатах вони не числяться, але найкраще забезпечені всім: до їх послуг курорти, будинки відпочинків, проїзні білети у всі кінці „необ'ятной матушкі“. У такому ж забезпеченому стані і вся їх родина. Досить цьому персонажові відмовитися полагодити якусь пекучу невідкладну справу через „хворість дружини“, як до його послуг у той же день буде путівка на курорт і в лікарню Сочі чи подібного лікувального закладу.

Крім постачання, існує ще інша ділянка оборотної медалі. Роздобуті предмети, матеріяли тощо в плянованому урядом порядку чи через персонажа чорного ринку треба доставити своєчасно на місце призначення. Це в Радянському Союзі не така-то проста річ. А несвоєчасна доставка чогось на місце може порушити плянування підприємства чи організації й спричинитись до прориву. Це в свою чергу може повести до зняття з роботи відповідальних робітників включно до директора комерційного та й головного.

Позбутися високої посади не так то приємно в Радянському Союзі. За тим може виповзти всяка несподіванка та паплюження. Людина на все готова йти, щоб застерегтися від несподіванок. На виручку приходять „товкачі“. Як і „снабженці“, товкачі існують скрізь і нігде. В штатах підприємства чи установи їх нема, а послугами їх користуються скрізь і всюди та й повсякчасно, бо інакше — „заріз“.

У списках установ і організацій та підприємств такого терміну не зустрінути найпильнішому оку. Це персонаж оборотного боку медалі. Не зважаючи на своє походження з „чорного ринку“, цьому функціонерові дуже добре й вільно живеться на безмежних просторах „необ'ятной матушкі“. Його функція досить проста. Він мусить „штовхати“ вагони, щоб вони не застоювалися безконечно довго в невідомих місцях, не простоювали місяцями й півріччями на задвірках глухих станцій, бо це може вибити підприємство, установу чи організацію з радянської системи соцзмагання, плянування та інших видів радянської „активності“.

Функція „товкача“ ніби й мізерна та нерепрезентативна, а в натурі це виглядає й поважно, й шанобливо, й репрезентативно. Стискає йому руку торговельний директор підприємства.

емства, а в пильних випадках то й головний директор шапочку перед ним скине. Коли підприємство попадає в неприємність через простоювання вагонів у невідомих місцях, доводиться гнути спину й перед „товкачем“.

З бігом часу персонаж на ролі товкача вростає в радянську дійсність так міцно, як і постачальник. Кожний транспорт з чимсь потрібним для підприємства чи установи має при собі „товкача“ для безпечности. Як побачимо з прикладу, це радянська дійсність виправдує.

Проходом з Криму на Києві-товаровому спинилася товарова валка вагонів з виноградом до Москви. При валці вагонів чатує й неодмінний персонаж, що користується назвою „товкача“. Як блискавка, рознеслася чутка серед залізничників-партійців і профспілчан про солодкий виноград. Несподівано також, як блискавка, пронеслась відомість, що загорілись букси у вагонах з виноградом. Почали відводити всеньку валку на запасові рейки, щоб розпочати ремонт пошкоджених колес. Товкач побачив небезпечність. Виноград — продукт делікатний, швидко псується, а на ремонті хотять протримати цілий тиждень.

Робітник-залізничник підказав товкачеві, що партійній і профспілчанській верхівці товарової станції хочеться винограду. Коли їх задовольнити, то валка може й швидче вирушити в дальшу дорогу. Довго справувався товкач, врешті задовольнив бажання верхівки і продукт через годину покотивсь далі на Москву. Букси зразу перестали горіти.

Існування всіх отих експедиторів, товкачів, постачальників, господарників і інших персонажів поза всякими державними штатними нормами, а виключно з потреб чи химер чорної біржі всім добре знане на місці. Держава має своє плянування, а в тих позаштатних функціонерів є своє реальне й дуже своєрідне плянування, як коректив до державного. Часто навіть високі особи змушені бувають орієнтуватися на чорну біржу й користуватися її корективами, коли державні недоліки боком вилазять. Залишається запобігати ласки різних постачальників та товкачів, щоб не зірвався державний плян.

Збагнувши й продумавши все те, що подано за другий бік медалі, себто про чорну біржу, зрозуміємо глибину й життєвість крилатої фрази, поширеної на весь СРСР:

«Блат выше Совнаркома».

Ніхто цього вислову й не перекладає на інші недержавні мови. З російського духа, з російської системи, з російської дійсности зродилася ця фраза з її змістом, виявила стан і суть витвореної цим духом державности, в його посіданні

й залишається цей витвір; ніхто його не переймає на свої руки. Там він зродився, там йому й померати.

Російська верхівка жартує устами офіційного державного органу „Известия“ з таких явищ. Поважно про такі речі не можна їм говорити, а лише жартовливим натяком у формі фейлетона, як вони кажуть, „через передню площадку“.

Може трапитися серед прохожої публіки поважна людина в уніформі НКВД з двома ромбами й важкою кобурою при боці. Це особливий спец, що може дістати, коли це кому потрібно, путівку на любий курорт Радянського Союзу, може добути квитки на проїзд всяким видом транспорту в найвіддаленішу місцевість СРСР.

Особливість цього спеца полягає в тому, що він може організувати обмін матеріалами між виробництвами-продуцентами і споживачами. Сам цей спец користується правом безкоштовного проїзду всіма видами транспорту від міського трамваю до повітряного включно; він одержує продукти з закритих розподільників НКВД. Все це робить такий спец „по благу“, а не через начальника резервів Раднаркому, бо „блат вище Совнаркома“.

Одного погожого ранку цей спец з двома ромбами приходить до слідчого НКВД й просить його арештувати. На здивоване запитання слідчого людина з ромбами відповідає: „Я перетомився. Мої клієнти не дають мені спокою ні в день ні в ночі“. При тому спец розповів докладно про операції, які він проробляв на протязі двох з половиною років.

При обшукові спец здає всі посвідки й мандати, якими він орудував на протязі того часу. В додаток до всього здає він чисті блянки протоколів з печатками прокурора Жовтневої (Ленінград-Москва) залізниці, якими він користувався в офіційно-правному порядку.

Дивні метаморфози вміщає в собі радянська дійсність. Де тут реальність, а що офіційний орган дозволяє собі говорити, як кажуть, „навздогад буряків, щоб дали капуста“, нам тепер не дається схопити. Одне встановлюється невідклично, що радянська дійсність незвичайно барвиста. Де в ній кінчається ладут, а починаються функції поодиноких персонажів з чорного ринку, ми не в силі зараз побачити. Видно тільки виразно, що ладут не одинокий на широких просторах „необятной матушки“. Поруч його мають велику практику персонажі з такими прикметами, що ріднять їх з чорним ринком.

На царську Росію дивився захід як на країну дивовижних несподіванок. Більшовицька державність рясно розродилася такими несподіванками й стверджує давнє прислів'я: „країна

несподіваних можливостей". Багато вже зродила дивовижностей; невідомо, що ще можна сподіватися від творців найновішого тоталізму.

Ш

ЖОРСТОКА ПРАКТИКА НКВД

Знають добре „партія й уряд“, що їх експерименти над громадянами не зродять їм серед народу приятелів. З перших днів існування радянської влади функціонують езекутивні органи, що своїми жорстокими розправами перевищили середньовічну інквізицію.

Спочатку була „Чрезвычайна Комісія“ (ЧК) чи „Чрезвычайка“. Коли вираз „ЧК“ зроджував жах у людей, замінили новою формулою: „Государственное Политичне Управління“ (ГПУ). Намозолило очі й слух ГПУ, виник Народній Комісаріят Внутр. Діл (НКВД). Всі вони мали одну і ту саму практику: катувати, розстрілювати, вішати, засилати в концтабори без суда й слідства.

Знають і те „партія й уряд“, що такі жорстокі способи розправи потребують великих езекутивних апаратів, а в них добре випрактикованих фахівців. Широкі масштаби езекуції, порівнюючи з царським режимом, потребують апарати НКВД з десятками тисяч „фахівців“.

У губерніяльному Києві при цараті був один жандармський генерал Новіцький і при ньому 9 жандармських офіцерів з одним писарем та кількома сексотами при кожному офіцері.

При більшовиках, коли маріонетковий уряд УСРР був у Харкові, обласний Київ обслуговувало ГПУ чи НКВД губерніяльного штату, але замість одного генерала з 9 офіцерами, в Липках між Банковою й Єлизаветинською вулицями езекутивна установа займала чотирикутник (4 квартали), що становив осібний городок зі з'єднаними коридорною системою будинками й спеціальним тюремним відділом („Тюрпод“). Щоденно на всенький персонал установи з родинами готували кухарі обід на 3.000 осіб. Ось що значить радянський апарат. До послуг цього апарату була величезна Лук'янівська тюрма, яку заповняли політв'язні поруч з ладутчиками та „снабженцами“ в ромбах. А в Липках був ще й „Тюрпод“.

В радянськiм царствi розподiл громадян на категорiї має дуже своєрiдний характер. Треба житися з цiєю системою,

щоб орієнтуватися в кримінальній і політичній термінології. Для культурних країн убивник завжди буде убивником, а в державі „будованого соціалізму“ убивник буржуя чи куркуля заноситься в категорію героїв і приятелів „партії й уряду“, його не притягають до відповідальності, а заохочують вишукувати однопумців забитого ним буржуя чи куркуля. Так виховуються співробітники НКВД.

За допомогою таких вихованців комуністичний тоталізм енергійно бореться зі всім тим, що критично ставиться до цього режиму. Без застереження і без жалю НКВД нищить все, що опиниться на становищі противника чи хоч критика „партії й уряду“. Ні толеранції, ні прощення нема тому, хто критично поставиться до заходів „партії й уряду“.

Багато дечого радянський уряд своїм езекутивним органом, себто НКВД, придушив і знищив, що хоч натякало на небезпечність для цієї системи. Бореться радвлада з ладутом і ладутчиками. Одначе не в силі побороти те, що виникло в наслідок природнього недоліку цієї системи.

Треба побачити живі приклади, щоб упевнитися в особливій бездушності, безжалісливості та жорстокості НКВД. б ненависними особами орган державної безпеки провадить соротьбу особливо завзято. Кілька прикладів покажуть настирливість роботи цього органу. Особливо така настирливість вславилася на Україні. Не було тут пощани й респекту найзаслуженішим у комунізмі особам.

Був у радянській системі на Україні заслужений партієць Володимир Затонський, талановитий хемік і науковець Київської політехніки. Радянській владі цей партієць-комуніст служив не зі страху, а сумлінно. Проголошений партією лозунг: „Європа горить пожаром революції“, — він захищав на кожному кроці й у Кам'янці намірявся застрілити друга дитинства Машку С., що тільки запитав: „Володя! А вона таки не горить?!...“

Жертвам Базару виніс катівський засуд іменем партії Володя Затонський. З його наказу живцем засипано 359 героїв. Його руками творила партія найбрудніші справи на Україні. Це дало йому титул члена найвищої військової таємної Ради всесоюзного значення. Все живе тремтіло перед одним ім'ям нищителя героїв Базару. Відшуміло все це. Зайві стали для „партії й уряду“ робесп'єрики, бо зверху сидів уже „Робесп'єр“.

Одного погожого дня кабінет Наркома освіти на бульварі Шевченка в Києві опустів. Не стало наркома Затонського. Зникла з Києва родина Затонського. Не стало й приятелів та знайомих, що бували по-дружньому в родині нар-

кома Затонського. Щезло з Києва все, що хоч натяком було зв'язане з Володимиром Затонським.

А що особливо характерне для радянської системи, так це те, що на другий день після зникнення грізного наркома, зникло з уст усього київського українського громадянства саме слово „Затонський“. Всі „забули“ це слово й знали тільки, що є нарком освіти Редько; ніби ця висока посада нікого іншого ніколи й не знала.

На Україні втрачали довір'я Москви не тільки свідомі й авторитетні українці, а й росіяни втрачали свій престиж, коли не дотримувалися таких крутих заходів, яких рекомендували керівники з московського центру. Перебуваючи на Україні значний час, представники Москви проймалися місцевими традиціями й мимо волі на витівки центру дивилися очима місцевої людности. Такі прояви знецінюють посланця з центру і всю його роботу.

Працював у Києві партієць М. М. Попов (неукраїнець), автор дуже поширеного підручника „Історія ВКП(б)“. Ця книжка витримала десятки видань в мільйонових тиражах. Нею заповнені були бібліотеки всього СРСР, бо виложена була російською мовою. Її мали на руках партійці, комсомольці й безпартійні. Єдиний недолік мала в собі ця книжка, що автор її не хвалив „вождя“ й „батька“ пролетаріату, а розповідав про нього так, як було в дійсності. А дійсність не виблискувала особливими принадами. На партійних з'їздах ніколи Кобу (Джугашвілі) не обірали на члена ЦК ВКП(б). Тільки в час розгорненої революції, коли „розперезалося“ все й партійна етика розхиталася, цього безбарвного партійця кооптовано до ЦК ВКП(б); так він тільки „кооптованим“ і залишився в складі ЦК ВКП(б). З таким титулом він пройшов на посаду наркома національних справ. Це щось похуже було на міністра без портфеля.

Після наркома національних справ Коба-Джугашвілі посідає пост генерального секретаря ВКП(б) й на цьому становищі залишається назавше, не відходячи від нього навіть при возведенні в генералісімуса й голову ради міністрів. З цієї міцної позиції опинився на висоті „вождя“ й „батька“ народів і пролетаріату, забравшись і в народній епос з легкої руки рабів-борзописців.

Допустився М. М. Попов і ще одної похибки. На поставлені від агентів НКВД запитання відповів у такій формі: „Не все сказане т. Сталіном є істина; інші люди можуть мати й свої думки“. Несподівано для всіх зник з Києва заслужений партійний робітник, як і грізний нарком Затонський зі всіма характерними особливостями для такого зникнення,

До виключних незвичайностей такого зникнення треба віднести розправу з книжкою, складеною М. М. Поповим. Через місяць після зникнення її творця на території всього СРСР не можна було найти ні одного примірника „Історії ВКП(б)“, в обробці М. М. Попова. Ні в бібліотеках, ні в приватних руках вона не затрималася. Приятелі, знайомі й родичі викрадали один у одного й нищили піддану остракізмові книжку, щоб не бути „учасником“ „злочину“ покривання й нехтування заборони.

Виметено, як мітлю, поширену комуністичну книжку й „забуто“ на всій території Радянського Союзу. „Забуто“ її автора, хоч це був стовідсотковий партієць і не переставав ним бути ніколи, а лише насмілився мати свою думку і свій власний погляд на речі, до яких „партія й уряд“ інакше ставилися.

Замість книжки М. М. Попова випущено „Історію ВКП(б)“ від імени ЦК ВКП(б) за редакцією самого „вождя“ й секретаря Центрального Комітету партії, колись кооптованого, а тепер необмеженого володаря. Висипалася купа діфірамбів на адресу складачів і редакторів нової книжки. Різниця вона тільки тим, що в ній нічого не згадувалося за попереднє безбарвне становище в партійних колах „вождя“ пролетаріату. Була скорочена ділова деталізація попередньої книжки та й тільки.

Такої зазнають долі найвизначніші партійці в державі „будованого соціалізму“ й „раю“ на землі. Досить людині сяк-так захити авторитету, як над нею звисає загроза й зрештою вона зникає. Так сталося зі Скрипником, Панасом Любченком Якіром та інш. Не вберігся такої долі й сибірський герой Постишев, що з партійних витівок почав витворяти з себе діда-мороза, носити вишивану українську сорочку. Не втримався на належній мірі й зазнав популярности. Зник з України, як сніг на весні.

Про звичайних смертних людей нема що й говорити; їх у Радянській державі для зручності класифікують на різні категорії залежно від кампанії; звуться вони безпартійними, співчуваючими (партії, комунізму, соцбудівництву тощо), незалежними і т. д. і т. п. Кожний громадянин добре знає, що такі класифікації нічого не варті. При потребі „партії й уряду“ тих громадян мотлошать, засилають, грабують, визискують, ставлять в найневигодніші життєві умови і тому ніякої ради нема. Ні заперечувати, ні протестувати, ні критикувати в державі „будованого соціалізму“ не допускається.

Наведені приклади показують неймовірну силу й безпеліційність державного езекутивного апарату в Радянській

державі при розправі зі всім тим, що хоч натяком покаже незгідність чи протилежність намірам або заходам отого закулісного сфінкса, що завжди зодягається в оту трафаретну формулу — „партія й уряд“. Волю такого сфінкса чи „партії й уряду“ виконує всемогутнє НКВД. Суперника собі цей орган не знає. Про всемогутність цього всесоюзного пресу утворилися легенди й тисячі... анекдотів.

Кожна складова частина, як окрема одиниця, цього всемогутнього органу також добре знає, що сьогодні він пан, а завтра може опинитися в камері в'язнів і навіть смертників без пояска, шлейок і ножичка. Це трапляється дуже часто. Інколи відбуваються сцени, що розброєного енкаведиста, але чогось ще неупокороного ганяють по тюремному дворищі й на очах політв'язнів розстрілюють, як затравленого пса (Кам'янецька тюрма).

З легкістю вправного жонглера викорчовують і нищать все, що не відповідає „радянській ідеології й системі“. З ладутом і ладутчиками НКВД бореться зі всією рішучістю й властивою віртуозністю. Така рішучість і віртуозність боротьби не винищує, а лише удосконалює практику ладуту в державному апараті й дійсності.

Від початкових проявів самопостачання ладут поступово перетворюється в струнку систему й функціонує в державному апараті як його компонент. Як це відбувається в реальній дійсності, можна збагнути, спостерігаючи живу дію ладуту.

ІУ

ЖИВА ДІЯ ЛАДУТУ

Спостереження над живою роботою ладуту маємо з того часу, коли „партія й уряд гралися ще в „НЕП“, потрохи його прищипляли, але колгоспну систему ще не цілком розгорнули. Всі і все, як партійці та безпартійна інтелігенція, так також явні прихильники так званої „буржуазної“ системи, придивлялися до нового ладу й вивчали його, щоб з ним зжитися й працювати, чи налапати в новій структурі ті слабкі місця, на яких можна було б створити свій життєвий інтерес.

Нова політика з одвертим нехтуванням „соціалістичного будівництва“ й прибиранням усього до державних лап розкрила очі практичним людям. Систематичне відбирання й нищення всього вже розкрилося вповні. Самопостачання розлилося широкою рікою по неосяжних радянських просторах. Створивши ґрунт у державному апараті, люди повели практичну роботу. Наведемо живі факти такої роботи.

До великого міста на Україні привезли з Криму кільканадцять вагонів консервованих фруктів у герметично закупорених бочках. Зі станції перепроварили вантаж на Н. завулок ч. 4 й склали у величезних магазинах, вкритих безпідбійною бляхою. Складені бочки зайняли просторінь аж під самий дах, торкнувшись покрівельної бляхи.

У верхній бочці, що торкалася дном бляхи, сталася якась пробоїна. Чи то хтось „ненароком“ пробив цей отвір, чи він сам собою захотів зробитися, а тільки фрукти від нагрівання почали закисатися й булькати. Сонце через бляху припікало фрукти в пробитий отвір немилосердно. В такій температурі могли б закиснутися і не маринади, а навіть предмети без окислів.

Хтось спостерігав незаконну дію сонця і коли, на його думку, прийшов час, то сповістив державну інспекцію. Прийшла від державної інспекції комісія зі спеціалістом-хеміком, видряпалася по драбині на поверхню бочок, вигідно розташувалася коло ушкодженої бочки, довго оглядала зляканий отвір, принохувалася до нього, виймала розбухлі фрукти,

брала на зуб, щоб достоменно переконатися в зіпсованості продукту. Всі члени комісії прийшли до однозгідности, що товар зіпсувався й підлягає знищенню.

Після обміну думками складено було акт про зіпсуття всього продукту й підлеглисть його знищенню, щоб не внести в населення зарази. „Зіпсовані“ фрукти ухвалено вивезти на „свалку“. Тому що бочок було дуже багато, то та ж комісія визначила потрібну суму на оплату підвід, що вивозитимуть „зіпсований“ товар за місто в безлюдне місце. Така вивозка оцінена в 40 тисяч карбованців.

Далі наступила дія, відома тільки тоталітарно-самодержавному режимові. Цілком доброякісний продукт і то в незвичайно великій кількості перетворюється в фікцію, робиться неіснуючим, а фактично існує, ним орудують через урядові установи, продають, за нього виручають великі гроші, кудись ті гроші збираються й рівномірно розподіляються між учасниками тої акції відповідно до участі в реалізації цієї „фікції“.

З державної бухгалтерії кільканадцять вагонів консервованих кримських фруктів списано на збиток, тобто на втрату державі, а перенесено в іншу бухгалтерію, так звану „кишенькову“, і вже в тій новій бухгалтерії й у тій новій системі розпочато цей цінний і корисний продукт точно рахувати.

Всю фрукту з Н. завулка ч. 4 було розпродано через державні торговельні установи. Серед населення розподіляла продукти українська кооперація. Для нових господарів над кримськими консервами не затратилася задармо навіть припсована трохи бочка консервів: досталася вона кооперативній крамниці на Дігтярах за містом.

Подвійну бухгалтерію радянського винаходу вела державна торговельна установа всесоюзного значення з підлеглистю Харкову. Складалася вона з 17-ти осіб персоналу. На чолі цієї торговельної установи, як це заведено в радянській комуністичній державі, стояв директор-комуніст. Всі ці особи мали назву спецперсоналу, а до техперсоналу належав тільки бухгалтер-українець і убиральниця росіянка.

Спеціалістів-торговельників з „кишеньковою“ бухгалтерією зродила та ж радянська система. То були люди невисокої освіти, але розбитні, вимуштровані й з великим практичним стажем та життєвим досвідом. До ліквідації приватної власности в торгівлі ці спритні людці мали в торговельних рядах свої власні підприємства й крамниці. Коли це все удержавнилося, розбитні підприємці перетворилися на спеціалістів-торговельників у державній торговельній установі з власною

„кишеньковою бухгалтерією“ у кожного. Щоб „кишенькова бухгалтерія“ безборонно могла існувати, коло таких операцій мусіли „гріти руки“ інші урядові особи, починаючи з низового апарату й кінчаючи верхівками місцевого та центрального урядового апарату в залежності від ступеня й характеру послуг ладутові.

Коли продукт перекочовував у „кишенькову бухгалтерію“, за тим дбайливі очі з невідомої далечини пильно дглядали й кожну копійку обраховували. Тут уже не могло статися нестачі або недоліку. Точність тут дотримувано досить ретельно. Діхтярівські кооператори, одержавши з розподільчого пункту трохи припсований продукт, добралися до господаря й почали нарікати, що їм достались консервовані фрукти трохи прикислі в бочці з розколупаним дном.

Сміливість кооператорів з Діхтярів не застрашила спеців-торговельників. Вони на свій захист використали народню українську мудрість. На домагання знизити ціну припсованого продукту спеці недбайливо відповіли народнім прислів'ям: „Бачили очі, що купували?“... І не захотіли знизити ціни і з припсованої бочки, бо то вже була не державна власність, себто нічия приналежність, а „хліб щоденний“ тих, що трудяться „в поті чола“

Втрачав на тому кооператив на периферії, що не додився. А врешті й кооператив не так то вже впадав у наклад. Голодний обиватель у постійному недоїданні чи й голодуванні поїдав не тільки припсований продукт, а й зовсім гнилий, коли наважувався і власних дітей приносити в офіру голодові. Не даром говориться, що „голод не свій брат“! А Україна це дуже добре спізнала при радянській владі.

Способи переводити державний продукт чи майно з державного обліку на „кишенькову бухгалтерію“ практиковано не тільки на Україні, а й в інших містах. Рибу для великого міста на Україні довозять з Астрахані над Каспієм. Буває вчасне прибуття продукту, а трапляється чомусь несподіванка: прибуває продукт несвоечасно; якась потайна рука спричиняється до такої вчасности чи невчасности, щоб заставити місто поголодувати на єдину радянську, свою власну, живнотеву „розкіш“. Місто голодує деякий час на рибу, й коли „несподівано“ прибуває два вагони риби, спеці з державної торговельної установи реалізують на ринку продукт у високих цінах, невідповідних до державних цінників. Голодний люд розхоплює рибу й за високу ціну і ніхто не згадає про цінники.

За першою „помилкою“ з ціною слідує друга „помилка“ з записом у бухгалтерські книжки. Замість державного об-

ліку високий прибуток за два вагони риби попадає „помилково“ увесь повністю до „кишенькової бухгалтерії“. В Астрахані ніхто не звіряє в державному порядку дебет і кредит в бухгалтерських книгах державної торговельної установи за ці два вагони. Вирівнювання дебету й кредиту йде тут іншим порядком.

Через якийсь час за двома вагонами приходять 10 вагонів з рибою. Реалізація продукту відбувається іншим способом, Продаж ведеться в значно нижчих цінах відповідно до державних цінників. Дебетування й кредитування провадиться нормальним порядком через державний обліковий апарат, а за „кишенькову бухгалтерію“ згадки нема, ніби її й не існує. Директор-партієць дивиться на це як на нормальне явище й ніякими питаннями не закидає ні бухгалтера, ні торговельника.

„Подвійна бухгалтерія“ назовні ніби не цікавила директора-партійця, хоча „подвійність“ записів давала багато клопоту бухгалтерові при вирівнюванні дебет у йкредиту, коли треба було робити звіт Харкову про торговельні операції. Працею на протязі десятків ночей людині вдалося заховати кінці „кишенькових“ операцій в офіційних дебетах і кредитах. Директор терпеливо вичікував на такі труднощі й нічого не заперечував.

Добре заховання „кінців у воду“ приносило з Харкова від централі „тантьему“ (осібний вид нагороди). Отже нагороди за чисті операції на Н завулку ч. 4 показують на участь у них і персонажів з централі. Щось перепало на їх пайку і з фруктів і з риби й з дубільного екстракту (див. далі).

У творців „соціалізму“ на одну шосту земної кулі на все є своя мода й особливий захват. Треба замазувати очі „гнилому заходові“, потрібно й свого обивателя запаморочувати різними „імпрезами“. Як з рогу достатку сипляться різні „соціалістичні“ урочистості та відзначення: „День жінки“, „День врожаю“, „День червоної армії“ і т. д. і т. п.

В певний час поставлено моду й на приватника, щоб відвернути увагу від процесу обдирання людей і нищення культури. Захотілося показати „гнилому заходові“, що радвлда з розбором удержавное окремі галузі виробництва та господарства, задишаючи вільну руку та ініціативу приватникові. А приватника взято в лещата різного роду документацією, що він не сміє пікнути в оточенні партійців і комсомольців.

Свого часу створено було моду на приватника-шевця. Як все робиться в творців комуністичного „раю“ на землі галасливо й реклямово, так відбулось і з шевцем. Навіть виписано з-за кордону для шевського ремесла дубильного

екстракту й розтрублено в газетах, що це препарат для шевців-приватників. Прийшов один вагон такого дубильного екстракту й до великого міста на Україні й розголошено по партійній лінії на всю область про таку ласку „партії й уряду“.

Відомо було, що екстракт має продаватися шевцям-приватникам по 94 копійки за літр. Довідавшись про таку „лахву“, шевці-приватники посипали до міста по таку ласку „партії й уряду“. З ними заговорили вже не партійці, а торговельні спеці. Найперше попросили довідку від місцевої міліції, що такий-то раб Божий є дійсно швець-приватник.

Прибулі майстри вишкірялися, лялялися, показували свої „шевські“ руки, але нічого не помагало. Шевці добре знали, як то доставати фахові довідки на місці. Це може потягти за собою затрату профспілчанської приналежності, виключення з профспілки й позбавлення й тих мізерних життєвих прав, які дає така приналежність. Але торговельний спец міцно стояв на своєму. Треба було їхати на місце праці по довідку.

Добування довідки від місцевої міліції тяглося чимало часу. Треба було задобрювати міліціонера, щоб це залишилося тайною для представника від профспілки шевців. Не всім вдалося цю операцію на місці проробити. Але дехто таки повернувся з посвідкою, хоч і через значний перемешок часу.

Розпорядчики дубильним екстрактом зразу ж огорошили шукача ласки „партії й уряду“ несподіванкою, що він уже спізнився. Екстракт вже витрачено. Від такої несподіванки людина тратила рівновагу, пригадувала свою давню репутацію й починала „ляятись як швець“. На це спеціалістові відшила й швайки чемненько торговельний спец відповідав: „Ша! товаришу! Чого ви лаєтесь? Ви ж сами винні. Ви ж спізналися!... Але скільки вам треба літрів екстракту?“

Перехід торговельного ділка на милість збиває лайливого шевця з пантелику. Від несподіванки майстер дратви не знає, що казати й навздогад випалює: „Дайте три літри“. Чемний спец пише записочку на Базарну площу й там спеціалістові від підметки й закаблука відпускають три літри дубильного екстракту по 15 крб. за літр. Одержувач дорогої рідини був дуже втішений, бо дістати її на ринку майже неможливо. Залишалось високу вартість розложити на тих богузів, що не відважилися профспілкову приналежність поставити під загрозу і не поїхали по екстракт; він так і висловився в конторі, переводячи поквитовання.

Перетранспортування продукту з вагону на Базарну площу перемінило вартість його з 94 коп. на 15 карб., себто

збільшило вартість у 16 раз. Для „гнилого заходу“ це видається дико, а для радянської дійсності це тільки підтягання до урядового рівня: ладут, переводячи продукт у „кишенькову бухгалтерію“, потягнувся за державними „нормами“, що становлять щоденне вище в державі „будованого соціалізму“, як це вище вже продемонстровано. Кажуть, що „наука не йде в ліс, а в ніс“. Факти живої дії ладуту в великому місті на Україні подано так, як їх спостерігали люди без ніяких прикрас чи гіперболізацій. Ці факти виблискують специфікою ділків з Житнього базару, але не важко зауважити, що практика ладуту Базарної площі одного міста зхрещувалася з такими ж проявами в інших центрах Радянського Союзу.

Ознаки схрещування практики ладуту в інших місцях показують на керівництво з якогось центру. Працівники центральних керівних державних апаратів утаємничені бувають в ці операції, одержуючи від цього дивіденди відповідно до свого високого становища

З газетних заміток та судових розправ напрактиковане око легко помічає, що практика ладуту застосовується в державних радянських установах на території всього СРСР. В центральних керівних апаратах цей практикум самопостачання відбувається по-своєму в спосіб покриття й своєчасного інформування.

На місцях самопостачання здійснюється інакше. Діячі практично перечисляють продукцію з державного обліку в „кишенькову бухгалтерію“. З такої продукції виробляють різні речі, придатні до реалізації, як предмети розкоші. Виріб такий провадиться за державний рахунок і в державному апараті, а лише чистий зиск котиться в кишеню ладуту.

Проскакували в пресу замітки, що в Москві і на Уралі розкрадено (розуміється ладутним способом) шляхетних металів (золото, п'ятина, срібло, дорогоцінне каміння тощо) на одинадцять мільйонів карбованців. Це відбулося в той час, коли СРСР всю індустрію вже скерував на воєнну підготовку й на зазначені метали уряд наклав цілковиту заборону щодо розтрачання й використання.

В становищі пильного догляду й ізоляції ці метали не тільки виривають з цупких пазурів „партії й уряду“, а за рахунок того ж уряду, на його державних підприємствах, з тих металів виробляють потрібні ладутіві предмети розкоші й у виготовленому вигляді прибутки за ці предмети розкоші реалізують в „кишенькову бухгалтерію“.

Слідчі органи з апаратом НКВД злостяться, застосовують найдосконаліших засобів східньо-азійського розшуку, мстяться на випадкових „ворогах народу“, а практика ладуту

від того удосконалюється й вростає глибше в тіло народнього господарства, як витвір радянської системи.

В період ліквідації непу й переходу до колгоспної системи проявляється ладут інакше, як в роках 1933 — 1939, а далі в роках 1943 — 45. На початках практика ладуту мало досконала, в пізнішу добу він виявляє упевненість і особливу вишуканість конспірації. Все більше виявляється той принцип роботи, що характеризується висловом: „чужими руками жар загібати“. Цей принцип видний почасти з наведених вище випадків виникнення підприємств у неналежному місці, в заплутуванні транспорту тощо.

V

БОРОТЬБА З ЛАДУТОМ

Спостереження над переслідуванням ладутчиків подано з іншого часу, як фіксацію дії цієї організації в реальній радянській дійсності. Активність НКВД у відношенні до ладуту особливо почала розгортатись у той час, коли взагалі цей ексекутивний важкий прес, переживши метаморфози від ЧК через ГПУ до НКВД, все живе й розумово-мисляче систематично мотлошив і повертав на безмовне створіння. То були часи повного розгортання колгоспної системи, тобто новітнього найлютішого покріпачення селянства.

Боротьба з ладутчиками йде невинно й послідовно. Великого розголосу з такого переслідування не робиться; вся акція проходить тихо, без галасу, без прилюдних процесів. Запідозрілих осіб тихо виловлюють поліційним способом та ізолюють, не виводячи цього на профспілкові чи якісь інші радянські форми таврування переступів, як це робиться завжди з іншими порушеннями в державі комуністичного „раю“.

Виловлений потайці ладутний персонаж не перетримується в тюрмі серед злодійського елемента, як це належало б відповідно до „фаху“, а його зачиняють у камерах з політв'язнями. Такий незначний деталь дуже багато говорить, наскільки в дійсності надається великого значення цьому видові державного злочинства, коли справжніх злодіїв само НКВД ставить в політичну категорію.

Різну „контру“ політичного успособлення чи хоч забарвлення НКВД перетримує в страшних „їжачових рукавицях“, про які знає всенський світ. Коли навіть англійський інженер, закоштувавши цього добра, змушений був заплакати, то можна собі уявити жорстокість режиму в тюрмах НКВД для політичних в'язнів. То дійсно нечувана жорстокість. Виробилися вже певні „норми“ для такої жорстокости. Тільки кинути оком на порядок режиму в камерах, то холод охопить душу.

Зачинивши в тюремну камеру політв'язня, НКВД ізолює його зовсім від зовнішнього світу, держить в голоді й холоді, позбавляє всіх найелементарніших культурних потреб, щоб

ослабити його фізичні й моральні сили й зламати духову стійкість. Передачу від родини й знайомих допускають тільки раз на тиждень і зі всякими перевітками й аналізами та застереженнями. Хліб і булки проштрикують шупами й розрізують на дрібні кусочки, щоб там не пронесено було листів чи чогось іншого. Вареної їжі зовсім не пропускають для політв'язнів, бо в її складі чи за її охороною можуть бути пронесені різні заборонені речі й їх неможливо наглядіти.

З минулого досвіду на собі „вожді“ революції знають поліційні секрети й своїх „чекістів“, а тепер енкаведистів наділяють необмеженими правами щодо найприкрішого уцімлювання ідеологічних своїх антагоністів. Входить в стосунки з тюремною вартою чи розмовляти з нею цілком заборонено й точно дотримується.

Заведений тюремний режим у відношенні до політв'язнів, зміцнений перехресною запорукою й соцзмаганням варти, видається непорушним. Нікому з політв'язнів не вдається його надщербити чи порушити хоч на йоту. Стрункість системи на цій ділянці перебуває в окостенілому стані. Ніяка зовнішня сила ушкодити таку стрункість не має можливости. Варта й політв'язні це добре розуміють.

Так виглядає справа, коли мова йде про справжніх політичних в'язнів. Для ладутчиків такий стан не існує зовсім; перед ними незламність вишколеної й соцзмаганням зміцненої варти м'якне й розпливається як віск. Чудодійна якась сила заставляє варту йти на послуги, які тільки ладутчикам потрібні в даних обставинах. Живі картини безпосередніх спостережень розкривають перед нами дійсний побут радянського ладу щодо боротьби з ладутком.

У камері ч. 14 Лук'янівської в'язниці в Києві постійне переповнення. Інженерне будівництво розрахувало кімнату на 17 осіб і не більше. Коли комунізм постановив перемогти закони природи, то що йому закони техніки? В камері ч. 14 кількість мешканців не спадає нижче 84 осіб. Цифра така ніколи не знижується, а часом навіть підскакує і до 100 осіб, коли слідчі НКВД справляють „жнива“ своєї праці, чи як вони називають: „уборочна кампанія“. Переповнення дає неопалюваній камері в найсильніші морози таку теплоту, що вікна постійно відчинені.

З таких новітніх комуністичних „норм“ повстають певні тюремні „закони“. На нарах сплять тільки ті, що в камері перебувають поверх двох місяців. Новаки проходять певний стаж. Спочатку людина кублиться коло „параші“, далі стелиться на цементовій долівці під нарами; за тим підвищення наступає на долівці біля вікна, постійно відчиненого і в мо-

рози; тільки після таких митарств камерна рада ухвалює впустити людину на звільнене місце на нарах.

На інші побутові взаємовідносини й становище в камері ч. 14 встановлено також стаж і чергу серед ув'язнених мешканців. Ладутчики не обов'язково такого стажу дотримують. Серед них існує свій внутрішній стаж і градації, яких вони чітко й з респектом дотримуються. Серед них інженер має особливо упривіліюване становище. За ним іде юрист, спеціаліст-технік і ціла низка бухгалтерів, рахівників, продавців, кінчаючи візником гужового транспорту. Між ними субординація й шаноба дотримуються зразково.

Часом у черзі до вмивання хтось з поважних професорів стане не в точній послідовності. Зараз піднімається вереск і протести. Професорові доводиться відходити з свого місця, хоч він вже довгенько простояв. Коли таке трапиться з поважним ладутчиком, зараз же дрібніший його співучасник мовчки залишає своє місце й з заспокоючим вигуком „Ша!“ відходить у самий хвіст черги. Всі протести стихають і черга рухається спокійно.

Перебувають в камері українські науковці, професори, учителі, автокефалісти в сані й без сану, так звані куркулі, як вороги колгоспної системи. Взагалі тут перебувають всі ті, що їх запідозрено тільки в негативному ставленні до радянської системи й ідеології. Серед такого складу політичних „злочинців“ перебуває осіб 8 — 9 ладутчиків. Між ними люди не одної суспільної чи соціальної категорії, а різних ступенів, як показано вище.

Говорити в камері про ладутчиків можна тільки пошепки, себто „по секрету“, а в вічі сказати таке слово вважається незручним і навіть образливим. Всі вони тримають себе трохи ізольовано й у значній мірі незалежно. Держучись так, вони підкреслено виявляють себе радянськими громадянами; заохочують навіть науковців читати мешканцям камери лекції на радянські теми. Коли науковець відмовляється, ладутчик здивовано картає „боягуза“ й не то жартома, не то поважно додає при тому, що це не по-радянському.

Їжу, тобто бурду з зелених неквашених помідорів та риб'ячих кісток, дають раз на день. У кожного є своя ложка й бляшанка, в яку наливають гарячої бурди певну мірку. Ранком та ввечері дають гарячу воду (чай) без цукру і 200 гр. хліба на день. Зголоднілі політв'язні й на таку поживу накидаються, як голодні собаки; бурду пожирають з озвірінням і похапцем, щоб затамувати постійну жаду голоду.

У ладутчиків такої хапливості й прожерливості не помічається. Вони підходять до лаханки з бурдою, підстав-

ляють посудину й одержують належну мірку бурди й споживають її для людського ока, але не в тому, „суть їх життя“. Вони знають, що для них десь готується щось смачніше й пожиточніше; воно прийде своєчасно й вони всі споживатимуть разом за спільним імпровізованим столом посеред камери.

Щоденно, у рідких винятках, для ладутчиків о годині 2 — 4 вдень приносять гарячу страву. Відчиняється „вовчок“ і рука в тюремній уніформі просовує накриту посудину. Підходить хтось із простіших ладутчиків (візник чи рахівник або бухгалтер) до „очка“, бере посудину й несе до імпровізованого стола посеред камери. Збираються всі ладутчики й розміщаються навкруги: поважніші ближче до імпровізованого стола, сідаючи на клунки, а простіші за спиною їх стоячи.

Передану через „очко“ посудину ставлять на „столі“ й знімають покришку. Страва парує. Це свідчить, що вона не довго була у в'язничній вартівні; її зразу чиясь дбайлива рука передала до камери ч. 14. Частіше всього з посудини виглядають котлети, обсмажені в сметані. В час тяжкого голоду на Україні таке явище у в'язничній камері викликає здивовання й нервові подразнення. Науковці, давно не бачивши такої розкоші, відвертаються, ковтаючи слину. В Києві на цей час — просто дивовижне явище.

Непорушна на котлетах засмагла сметана свідчить, що посудина з ними не відвідувала того місця у в'язниці, де всім передачам встановлено проходить в'язничний „аналіз“, себто проштрикування шупом та промацування й вишукування різної „контри“. Хтось дав ладутній страві такий напрям, що порушив усю комуністичну суворість у системі, але потрібний у даних обставинах ладуткові. Це робиться не один раз, а відбувається майже щоденно.

Мешканцям в'язничних камер, як і камері ч. 14, події зовнішнього світу невідомі: від них закрито все залізною заслоною. Ладутчикам такої перепони нема. Вони знають події зовнішнього світу, особливо все те, що цікавить їх особисто й взагалі ладутну справу. В камері ч. 14 відомо за кілька днів наперед, хто новий з їх спільників упіймався до рук НКВД і має прибути до них у камеру. Це відбувається непомітно, як з повітря без ніяких ніби зовнішніх ознак і поштових кореспонденцій.

Напередодні трагічного випадку, коли ще один ладутчик мав стати Лук'янівським затворником, зачинені вже в камері ч. 14 починають охати й співчувати: „Ах! який він нещасний чоловік! А яка у нього мила дівчинка! Та тільки сам

він — знедолена людина: страждає падачкою". Всіх мешканців камери зацікавлює така обізнаність ладутчиків з зовнішнім світом.

Всі насторожуються й з цікавістю очікують „знедоволеної людини“, що так заєпокоїла своїх співпрацівників крізь Лук'янівські мури. Всім добре відома жорстокість і послідовність у цій жорстокості щодо заховування урядових таємниць при ізоляції запідозреного владою елемента. Завжди відбувається все, як кажуть, „шиито-крито“, і ось така несподіванка: ув'язнені в тюрмі наперед знають про ізоляцію близької до них людини. Дійсно, є чому дивуватися й приходити до нестями.

На другий день після ладутної тривоги десь так в обідню пору відчиняються двері до камери ч. 14. Входить чоловічина середнього росту, стрункий на вигляд, інтелігентний. На ньому світло-сірий костюм, що вийшов з рук фахового кравця. Рівною ходою, піднявши гордо русяву голову, чоловічина прямує до нар, ніби наперед знаючи своє місце десь у зручному куточку.

Серед ладутчиків проходить ледве помітний рух. Один з них, візник з професії, що вже достажувався місця на нарах, згортає свої мізерні пожитки на нарах і спускається з ними під нари, не кажучи нікому ні слова. Прибулий, чисто поголений блондин, підходить до опорожненого місця й сідає з краєчку на нарах. Ясне сонце освітлює через вікно його сумне обличчя. Інтелігентні ладутчики збирають зі своїх пожитків йому постіль і розстеляють на звільненому місці. Новак помалу піднімається на нари й лягає на розмощений блазенькій постелі головою до стіни. З собою в руках він нічого не приніс. Ладутчиків це не здивувало й вони його про це не розпитують.

Через якийсь час почався припадок. Проходить він в тяжких формах. Всі ладутчики замовкли, положивши палець на уста. Настрій застережливості за інерцією передається всім мешканцям камери. Всі політв'язні замовкають і тривожно поглядають на тіло, що б'ється в конвульсіях і сичить. Коли припадок кінчився, всі полегшено зітхнули й почали тиху розмову.

Наведений випадок в тюремному житті ладутчиків поруч з цілою низкою їх побутових явищ на тому тлі показує, що цей радянський суспільний елемент скрізь поводить себе активно, намагається знати все й впливати на все, як це можливо в даних обставинах.

В тюремній камері всі політв'язні пасивно сидять і очікують рішення своєї долі від верховного органу НКВД, а ла-

дугчики поводяться зовсім по іншому. Вони якось приручають тюремну адміністрацію до своїх потреб; вони через неї довідуються про події зовнішнього світу й намагаються в тих подіях брати участь, тим чи іншим способом.

Через якийсь час прийшло несподіване горе на ладутчиків. В тому „горі“ розкрилися характерні особливості радянської дійсності. Бувають у ній такі явища, що їх не в силі передбачити й ладутчики та спізнати їх і уловити чи збагнути. Через те й виникло „несподіване горе“.

Серед ладутчиків був інженер, що працюючи в радянському апараті відповідальним спецом, возив до Туреччини сільсько-господарські машини Чорним морем. То був час великої приязні з цією державою. Радвлада набудувала чимало великих виробництв у самій Туреччині, а також довозила туди продукцію з своїх виробництв. В процесі такого дружнього обміну закублився й ладут у тих матеріяльних стосунках.

Везені до Туреччини сільсько-господарські машини були державним майном і мали державний облік, але якась частина цієї продукції поринала в „кишенькову бухгалтерію“, яку мав при собі інженер, що супроводив продукцію. На чомусь цей спец „заломився“ й прямо з Чорного моря завітав до камери ч. 14 Лук'янівської в'язниці, не побачившись і з дружиною, що мешкала в найкультурнішій частині Києва десь коло Музикального завулка й Хрещатика. Побутові подробиці заслуговують на увагу, бо дальша подія показує, що в народньому добробуті сплоджує радянська влада кількох паразитів. Один з них з назвою ладуту вилився в сталі організовані форми; інші, як бандитизм, „блат“ у різних видах, перебувають в розпорошеному стані.

Несподівано забрали з камери ладутчика з турецького ладутного фронту й він до вечора не повернувся до Лук'янівської в'язниці. Це було для його спільників несподіванкою й усіх стурбувало. На другий день „турецький фронтовик“ повернувся в сильному пригніченні з очами, повними сліз. Це ще дужче стривожило ладутчиків. Ніяк вони не могли з'орієнтуватися в невідомих для них причинах, які так пригнобили їх побратима.

Після заспокоєння „турецький фронтовик“ розповів у чім його горе. Виявилось, що в час перебування його на „турецькому фронті“ на квартиру його дружини вночі напали бандити, пограбували всі цінності, а дружину забили. Злочинців зловили й судили. „Турецького фронтовика“, коли він опинився в Лук'янівці, тобто близько місця злочину й суду, викликано було за свідка в справі вбивства на Муз. завулку.

На суді „турецький фронтовик“ довідався про вбивство дружини й пограбування цінностей. Хоч злочинці сиділи перед ним на лаві підсудних, але цінностей йому ніхто не заїкнуса на суді повернути. Все для нього пропало разом з дружиною. Трагедія для людини була велика. Всі дуже співчували потерпілому, але видно було, що їм від серця відлягло, бо це справа була стороння й не зачіпала „суті їх життя“, тобто ладутної техніки.

Випадок з „турецьким фронтовиком“ та його дружиною розкриває перед нами ще одну особливість комуністичної державности. В радянській дійсності можливі явища, яких державні чинники не мають безпосередніх завдань локалізувати; не доступні вони й ладутові. То є бандитизм, що вільно розвивається під крилом адміністрації й ліквідується тільки тоді, як є чим з тої ліквідації поживитися матеріально чи ідеологічно.

Урядову чинність ладут знає й уміє в ній розбиратися. Все те, що виходить з урядових установ і закладів, доступне ладутові. У всьому тому ладут, як риба у воді. Рішення трійки ГПУ чи НКВД заздалегідь відомі ладутчикам. Вони наперед знають, куди їм треба буде їхати, що з собою брати й хто їх на місці призначення зустрине з своїх людей та яку роботу там найде.

Ладутна робота накладає на людину певну печать. Бувають особи, тільки частково заангажовані у тому ремеслі, не відриваючись від своєї основної державної спеціальности, а бувають особи, що цілком цій справі присвячують себе. Такі персонажі в радянській дійсності повинні витворити для себе штучні обставини, як кажуть, з верху до низу. Бо ж радянська дійсність вимагає від людини прикріплення до певного виробництва, до визначеного фаху, до сталої корпоратії.

Без професійних та інших атрибутів людина — не людина, з нею говорити не наважиться правовірний професіонал-вирібник. Щоб усі ці рогатки обійти й здаватися радянською людиною, треба створити особливо штучно, але натурально штучно, правдоподібні обставини свого становища в суспільстві. Мудре прислів'я каже: „Навчить біда ворожити“. В радянській дійсності та біда такою вже зробилася не оборною та злосливою, що й саме прислів'я перетворилося на інший шталт: „Научить біда коржі з маслом їсти“.

В процесі пристосовування до радянської дійсности психіка людей робиться незвичайно гнучкою. У людини виробляється незвичайний хист вдавати з себе, в міру потреби, і 100%-вого комуніста й радянського патріота, а в інших обставинах бути дійсно щирим і побожним, як це належить

глибоко-моральній людині. Виринає при таких словах образ хамелеона. В радянській дійсності й цей негативний спосіб пристосовування набрав незвичайної своєрідності і... широти: „Так треба!“ каже людина й їй вірять, зважають на обставини й приймають за життєву konieczність її роботу й укривають навіть від „недріманого“ ока всевидючої влади.

Серед ладутників камери ч. 14 був один з відмінними прикметами й нахилами. Користувався він особливою пошаною, бо займав виключне становище в практичній роботі, буди на волі. Була це людина молода, скромна й тиха. Чорна борідка нагадувала ритуального хусида. Похилена голова з замисленими очима завжди трохи нагиналася вбік. Ніякої активності він не виявляв і мало рухався.

Роботу свою цей хусидоподібний молодий чоловік провадив на заводі „Дрожжевик“, що росташований у Києві на розі Глубочиці й Львівської вулиці. Колишнє приватне підприємство Чоколова при радвладі було удержавлене й значно поширене аж до Татарки, зайнявши величезну площу й перетворившись на ціле містечко з своїм самостійним внутрішнім життям. Виробляється в ньому сила продукції для потреб майже всього СРСР. В приватних руках Чоколова тут не було місця економічному паразитові, бо був безпосередній інтерес і догляд. З радвладом прийшов ладут.

Хусидоподібний молодий чоловік з нахиленою вбік головою виконував свою ладутну функцію тільки на території заводу „Дрожжевик“, доглядаючи виділення частини продукції для реалізації в дальшому ході через „кишенькову бухгалтерію“. За межами заводу вже хтось інший справувався продовженням реалізації виділеної продукції. В обов'язок молодого чоловіка входила тільки робота на терені заводу. За таку роботу в межах заводу людина одержувала річно 24 тисячі карбованців. Не мав він тільки авта, а розмір оплати дорівнювався до ставки директора заводу.

Ніяких державних функцій цей „директор“ від ладуту на собі не мав. То була цілком вільна людина від зв'язків профспілчанських, виробничих, корпоративних та інших. Тому й обличчя його фізичне й моральне мало цілком відмінний вигляд, порівнюючи з радянськими спецами.

Рішення трійки ГПУ було відоме наперед цьому хусидоподібному мовчальникові. Перед відправкою на північ „директор“ від ладуту належно приготувався. Гроші він мав і не скупився. Художникові з автокефалістів він замовив намалювати з нього портрет для старенької матері, щоб залишити пам'ятку в Києві, коли доведеться на значний час примусово помандрувати до берегів Білого моря.

Напередодні відправки „директорові“ від ладуту передано було чорного козушка з сивеньких решетилівських смушків, таку ж смушеву сиву шапку й теплі чоботи, бо відомий був шлях на Архангельськ. Нічого більше не казано брати, бо зустрине його там Йось П. і зразу поставить до певної праці. Виходячи з камери ч. 14 „директор“ від ладуту ніскі-лечки не тривожився про майбуття.

Кожного мешканця камери ч. 14 дуже тривожило невідоме майбутнє, коли його виводили в невідому просторинь. Для ладутчика нічого невідомого не було. Він усе знав наперед і відповідно пристосувався.

В тисках тюремного режиму зникала воля людини. Після арешту й замкнення в камері Лук'янівки для людини кінчалося все. Людина належала тільки всемогутньому НКВД і ніяка сила не в стані була хоч на макове зернятко змінити чи полегшити долю в'язня. З ладутчиками відбувалося так, як це бачили ми на прикладі з „директором“ від ладуту.

У ладутчиків укладалися в певний спосіб взаємовідносини з адміністрацією тюрми й агентами НКВД. Вони дізнавалися наперед про свою долю. Якісь вітри приносили до них відомості про дію ладуту на волі, і з волі просякали до камери ч. 14 відомості про рідних і знайомих. Коли серед політв'язнів камери ч. 14 панував настрій апатії, інертності й покори, то ладутчики зовсім не підходили під таку мірку. В них була своя мірка життя; вони вміли активно діяти на те життя навіть у тюремному становищі й камерній ізоляції.

В камері ч. 14 зафіксовано разом з ладутними діячами персонажа, що нагадує людину з ромбами й важкою кобурою радянської дійсності. Обставини, при яких цьому персонажеві довелося завітати до камери ч. 14, незвичайно оригінальні, просто гротескові для радянської живої дійсності. В уніформі НКВД зі всіма атрибутами ця особа в своїй життєвій практиці опинилася на станції Ніжин. Курсуючи між Архангельськом і Сочі, ця особа відпочивала на залізничній станції в Ніжині.

Справжній енкаведист знечев'я заатакував звичайну селянку й хотів її заарештувати. В особи з ромбами заговорило почуття людяності й вона вступилася за селянку, почавши вчитувати службу мораль загонистому служаци. Цей не сполохався й почав перевіряти документи грізного мораліста з ромбами. Хоч з документами все було гаразд, але прізвища такого в складі Московського НКВД не оказалось, як відповіли телефоном. Довелося повторити ще раз: „зірвалося!“ й попрямувати в камеру ч. 14, щоб на любому перехресті винирнути до живої практики, як це було вже багато разів.

В оповіданнях своїх ця особа розкриває безодню радянських неможливих можливостей. Вже кілька разів вона перебуває на півночі в Соловках і Архангельську, як засланець і в Кисловодську — Мінеральних Водах як відповідальний уповноважений в ромбах і кобурі. Знає вона вартість особистих посвідок високих урядових і партійних представників від найвищого рангу, бо користує з них у різних становищах на транспорті, курортах, при фінансових операціях тощо.

Все те, що почули стіни камери ч. 14 від особи зі ст. Ніжин, творить окрему „Одисею“ з радянської дійсності, але вона не контактує з ладутом. Споживати котлети в сметані ця особа не була ангажована, а ковтала слину як і науковці. Для ладутчиків цей персонаж був чужим; вони його просто не „бачили“.

Зі всіх прикмет це була особа з тої радянської дійсності, де „Блат вище Совнаркома“. Коли це не учасник ладуту, то безперечно той елемент, що розточує радянську господарку й радянське плянування, як і ладут.

При описові нещасливого випадку з дружиною „турецького фронтовика“ констатовано існування в народньому добробуті паразитарних чи шкідницьких елементів кількох видів, поруч з ладутом. До таких елементів належить і описаний тут коротко мешканець камери ч. 14 опріч ладутчиків. Хоч це й персонаж з тої радянської дійсності, де „Блат вище Совнаркома“, але в живій своїй функції він не занедбував і канцелярії „Начальника резервів Раднаркому“.

Спеціалізувався цей персонаж на посвідках високих осіб і тут виявляв глибокі знання. Для поширення й зміцнення цих знань персонажеві з Ніжина потрібно було бувати скрізь у високих установах, приязнити з ними, робити їм послуги й у тому процесі витягати й для себе великі користі.

Зайва чутливість в Ніжені припинила на якийсь час „широку“ діяльність цього персонажа.

VI

П І Д С У М К И

1. В хибно збудованому політичному організмі плодяться шкідництва, як окремі організації та як поодинокі елементи, що повсякчасно його розточують, подібно як молі, виділяючи систематично з державних цінностей частки, які йдуть у приватний облік і далі в приватне користування.

2. Один з таких шкідників прибрав у суспільстві назву „ладуту". Це є потайна організація самопостачання серед працівників державного апарату, як його компонент. В рідких випадках бувають і вільні від урядової праці особи, щоб улегшити функції всієї організації.

В ладуті об'єднуються сотки й тисячі осіб від найвищих шаблів виробничої державної драбини до найнижчих становищ робітництва. Кожний учасник знає своє місце й свою функцію, взяту на себе добровільно. Обов'язок свій виконує кожний точно й неухильно. При зриві ладутний функціонер знає тільки себе й спільників своїх не видає.

4. Система ладутного виділення з державної продукції собі пайки суворо дотримана. Кожний учасник ладутної практики одержує нагороду відповідно до вложеної праці й її якості та розумового хисту й технічної вправності. Ладутна практика не знає експлоатації. Принципи добровільної участі й глибокої конспірації виключають експлоатацію. Все відбувається в атмосфері конспіративного сприяння.

5. Живі ілюстрації з практики ладуту, а також картини переслідування ладутчиків розкривають суть явища й показують витривалість цієї організації. Жорстокість переслідування не нищить шкідника, а лише заганяє його глибше в підпілля й змушує тонше пристосовуватися до державної ексекютиви, щоб зручніше її присипляти та її скорпіонів уникати: держава не в стані побороти те, що виникло в наслідок природнього її недоліку.

Поруч з ладутом, що розвивається системно-послідовно, в народньому добробуті вигодовуються радвлудою й інші роди шкідників, що свою практику з ділянок чорного ринку

заносять і в сферу державної діяльності, стаючи у пригоді часто державним діячам при виході з трудного становища більшовицько-гласливої плутанини. В таких проявах паразитні чинники не мають ладутної системи, а проявляють рухливий анархізм, повний динаміки й винахідливості.

7. Заключенням стає феноменальний випадок, наведений на початку: живий організм рухався й здавався цілком здоровим та неушкодженим ніякою хворобою; випадкова катастрофа припинила функції цього організму; тоді тільки виявилися в ньому внутрішні невилікувальні хвороби, що розточували цього індивіда.

8. Радвлада, як організм, живе, рухається, комбінує, агітує, розставляє сили, діє незвичайно інтенсивно й навіть загрозово для цілком здорових демократичних об'єднань. Ніхто не скаже й сама радвлада не визнає, що хворіє невилікувальними внутрішніми хворобами. Коли б сталася несподіванка й Радвлада припинила свої функції, як політична єдність, тоді тільки виявилися б шкідливі чинники, що смертельно розточують цей гласливий політичний організм.

З М І С Т

I Вступ	стор.	3 — 5
II Дійсність радянського „раю“	„	6 — 21
III Жорстока практика НКВД	„	22 — 26
IV Жива дія ладугу	„	27 — 33
V Боротьба з ладугом	„	34 — 43
VI Підсумки	„	44 — 45